

СТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ

Досліджено сутність страхування як об'єкт бухгалтерського обліку, виявлено певні проблеми розбіжностей між законодавчими актами та науковими роботами, що стосуються та класифікації страхування

Постановка проблеми. Розвиток міжнародних відносин, економічні та соціальні перетворення в Україні, пов'язані з проходженням пенсійної реформи та прийняттям низки інструктивних та нормативних документів, призводять до розвитку та поживлення страхової діяльності в нашій державі. Проте, інколи ці документи є неузгодженими за змістом, що призводить до певних проблем у сфері обліку та контролю розрахунків за страхуванням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку, становлення страхування, а також, його види досліджували багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Т.М. Артук, В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, А.П. Залетів, О.Д. Заруба, С.С. Осадець, Р.В. Пікус, Т.А. Ростова, В.В. Фурман та ін. Отримані впродовж тривалого періоду результати теоретичних і практичних розробок у сфері страхової діяльності позитивно вплинули на розвиток вітчизняного страхування.

Проте, на даний момент в Україні виконана, все ж таки, дуже мала кількість наукових робіт, пов'язаних з обліком вище вказаних розрахунків. Вони носять надзвичайно дискусійний характер, а висвітлені проблеми до цих пір залишаються не розв'язаними. Існує необхідність у розробці нових методик обліку розрахунків за страхуванням та конкретизації їх видів.

Метою дослідження є з'ясування сутності страхування як об'єкта обліку та конкретизація його видів відповідно до законодавства України та досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

Відповідно до поставленої мети ми вирішимо наступні завдання:

- дослідити сутність та види страхування згідно з українським законодавством та дослідженнями науковців;
- встановити існуючі проблеми розбіжностей між законодавчими актами та науковими роботами, що стосуються сутності та класифікації страхування;
- сформулювати рекомендації щодо конкретизації розрахунків зі страхуванням для ефективного їх контролю.

Викладення основного матеріалу. Як щодо самого поняття "страхування", то аналіз опублікованих визначень показує, що кожне з них уточнює або доповнює попередні, залишаючи без змін їх основу. Офіційне тлумачення цього терміна в Україні наведено в Законі "Про страхування": "**Страхування** – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів".

Водночас ретельне вивчення поняття страхування і зіставлення різних його тлумачень, які містяться в наукових працях, показують, що офіційне визначення терміна дещо переважане правовими аспектами. Страхування є, насамперед, системою економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, де, з одного боку, діють страховальники, а з іншого – страховики. Важливою передумовою застосування страхування є майнова самостійність суб'єктів господарювання і їхня зацікавленість у переданні відповідальності за наслідки ризику спеціалізованим формуванням. Чим ця зацікавленість більша, тим і потреба у страхуванні вища. Саме в такій площині страхування розглядається у працях учених багатьох країн ринкової орієнтації. Поняття страхування є неповним і тоді, коли воно не передбачає надійності і превентивного спрямування захисту. Враховуючи щойно сказане, можна погодитися з визначенням поняття "страхування", запропонованим професором О.С. Осадцем:

Страхування – це двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страховальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності [2, 16].

Як щодо класифікації страхування, то відповідно до Закону України "Про страхування", воно може бути добровільним або обов'язковим.

Добровільне страхування – це те, яке здійснюється на основі договору між страховальником і страховиком. Умови і порядок здійснення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог законодавства.

Видами добровільного страхування можуть бути: страхування життя; страхування від нещасних випадків; медичне страхування (безперервне страхування здоров'я); страхування наземного, залізничного, водного чи повітряного транспорту; страхування вантажів та багажу (вантажобагажу); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ; страхування майна; страхування цивільної відповідальності власників наземного, залізничного, повітряного чи водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника); страхування відповідальності непогашення кредиту); страхування інвестицій; страхування фінансових ризиків; страхування судових витрат; страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій; страхування перед третіми особами; страхування кредитів та інші види добровільного страхування.

Обов'язкове страхування в Україні здійснюється за такими видами: медичне страхування; особисте страхування працівників відомчої (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд); страхування спортсменів вищих категорій; страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини; особисте страхування від нещасних випадків на транспорті; авіаційне страхування цивільної авіації; страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних із обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам; страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру; страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну доквітлю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою; страхування майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України "Про угоди про розподіл продукції"; страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників Міністерства фінансів України, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку; страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України "Про нафту і газ"; страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних

відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишнього природного середовища під час транспортування перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів; страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам; страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленими Кабінетом Міністрів України; страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну; страхування відповідальності морського судновласника; страхування ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб; страхування відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам; страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування; страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів [1].

У науковій літературі така класифікація не спостерігається. Тут її основу лягають розбіжності у сферах діяльності страхових компаній, у підходах щодо забезпечення страхового захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, у визначенні об'єктів страхування, обсягів страхової відповідальності, у формах проведення страхування тощо. У зв'язку з цим вирізняються **найістотніші класифікаційні ознаки**, за допомогою яких класифікують страхування і які мають найбільше значення як у теоретичному, так і у практичному розумінні, а саме:

1. Історичні ознаки (етапи розвитку страхової справи; час виникнення окремих видів страхування);
2. Економічні ознаки (інвестиційна складова договору страхування; рід небезпеки; об'єкт страхування);
3. Юридичні ознаки (вимоги міжнародних угод і внутрішнього законодавства; форма організації страховика; форма проведення страхування).

На нашу думку, це зумовлює абсолютно протилежне бачення меж того чи іншого виду страхування та спотворює підходи до здійснення їх розрахунків у сфері обліку. Тому ми пропонуємо здійснити перегляд даного питання і розробити єдину класифікацію страхування за видами, зазначеними в законодавчих актах з урахуванням, висвітлених в науковій літературі класифікаційних ознак та узгодити Закон України "Про страхування" з Законом України "Про єдиний соціальний внесок", Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням" та іншими нормативно-інструктивними актами.

Як щодо розрахунків за страхуванням, то Планом Рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією щодо його використання №291 для їх обліку призначено однойменний рахунок 65. Тут класифікація вище наведених розрахунків спостерігається у розрізі субрахунків даного рахунка [3]:

- 65.1 "За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування";
- 65.2 "За соціальним страхуванням";
- 65.3 Виключено
- 65.4 "За індивідуальним страхуванням";
- 65.5 "За страхуванням майна".

Розрахунки за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням – це розрахунки у системі прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та

в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (роботодавцем), громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Розрахунки за соціальним страхуванням – це розрахунки у сфері управління ризиками відтворення населення. Вони слугують для виконання соціальним страхуванням функцій соціального захисту, забезпечення фінансування соціальної допомоги, регулювання доходів та рівня життя різних груп населення, попередження та профілактики наслідків настання соціальних ризиків.

Індивідуальне страхування передбачає здебільшого страхування від нещасних випадків і може поширюватися лише на приватне життя або тільки на час виконання застрахованою особою професійних обов'язків, громадської діяльності, а може охоплювати й все це разом. Отже, основою розрахунків за даним видом страхування є розрахунки з боку фізичної чи юридичної особи, яка укладає договір страхування стосовно самої себе або іншої фізичної чи юридичної особи [2].

Страхування майна – це вид страхування, що надає захист (покриття) від ризиків випадкового знищення або псування вказаного майна, що сталася в результаті подій, визначених договором страхування. Об'єктами такого виду страхування найчастіше стають будівлі і споруди, внутрішня обробка (внутрішній ремонт) приміщень, меблі і офісне устаткування, виробниче і торгове устаткування, комп'ютери і оргтехніка, товарні і матеріальні цінності та запаси, необхідні для діяльності, виробництва кінцевої продукції, а також запаси готової продукції та інше майно. Розрахунки за страхуванням майна пов'язані з умовами укладеного між страховими агентами договору та самого об'єкта страхування.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

1. Під страхуванням слід розуміти – двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страховальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності.

2. Найсуттєвішими класифікаційними ознаками страхування слід вважати: історичні; економічні та юридичні ознаки.

3. Для конкретизації розрахунків за страхуванням суб'єктам господарювання потрібно ввести окремі аналітичні рахунки до субрахунків рахунка 65 відповідно до специфіки їх діяльності та видів, здійснюваного ними страхування, що на нашу думку, значно полегшить облік даних розрахунків та зумовить ефективніший контроль за їх здійсненням.

Список використаної літератури:

1. Закон України "Про страхування" від 07.03.1996 року №86/96-ВР зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс].-Режим доступу:www/rada.gov.ua. 2. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням" N 2856-VI(2856-17) від 23.12.2010, ВВР, 2011, N 29, ст.272. 3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www/rada.gov.ua. 4. Осадець С.С. Страхування. Підручник / Керівник авт. колективу і наук, ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с..

ІВАСЕЧКО Уляна Вікторівна – аспірантка кафедри обліку у виробничій сфері Тернопільського національного економічного університету.

Стаття до редакції надійшла: 13.08.12 р.